

*Дагмар Хеллер, доктор богослов'я,
референт з питань православ'я
Інституту з вивчення конфесій,
Бенсхайм, Німеччина*

Спільне свідчення Церков Німеччини щодо суспільних питань

Організатори конференції попросили мене представити Вам невеликий огляд діяльності Церков у Німеччині, та особливо зацентруватися на їхній співпраці щодо різних питань суспільного життя. Для цього я хотіла би спочатку коротко описати загальну церковну ситуацію в країні та після цього перейти до опису відносин між державою і Церквами в Німеччині. Під кінець, у третій частині моєї доповіді я розповім про співпрацю Церков на різних рівнях і в різних структурах та наведу декілька важливих прикладів. Насамкінець я зроблю деякі висновки й запропоную оцінку їхнього впливу.

1. Церковна ситуація в Німеччині

У кінці 2017 р. в Німеччині загалом нараховувалось близько 47,25 мільйонів християн¹. Це приблизно 60% населення². Із них 21,54 мільйонів — члени євангелічної Церкви³, а до Римо-Католицької Церкви відносяться 23,3 мільйона людей⁴. 1,5 мільйона відносять себе до різних православних Церков, а інші християни відвідують вільні євангелічні церкви або інші християнські общини.

Завдяки представленим статистичним даним стає очевидним, що є дві найбільші Церкви Німеччини, а саме: євангелічні християни (лютеранська, реформаторська й об'єднана євангелічна Церкви), організовані за принципом

---

¹ <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1233/umfrage/anzahl-der-christen-in-deutschland-nach-kirchenzugehoerigkeit/>.

² https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/Gezaehlt_zahlen_und_fakten_2018.pdf.

³ Поняттям «євангелічні» в Німеччині позначаються традиційні земельні Церкви – це лютеранська, реформатська або ж об'єднана. Пор. щодо цього наступні пояснення.

⁴ https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/Gezaehlt_zahlen_und_fakten_2018.pdf.

земельних або територіальних Церков, і Римо-Католицька Церква. Порівняно з ними всі інші християнські конфесії мають помітно менший вплив на суспільство. Ці обидві Церкви мають досить довгу історію спільного існування, водночас як інші Церкви з'явилися в Німеччині поступово, починаючи лише з XIX століття.

Щоб краще зрозуміти екуменічне співіснування Церков у Німеччині, необхідно знати наступне. З часів Аугсбурзького релігійного миру в 1555 р. діяв принцип «*cuius regio, eius religio*» («чия влада, того і віра»), згідно з яким відповідний сюзерен (а тоді Німеччина складалася із різних князівств та королівств) визначав, до якої конфесії будуть відноситися його піддані⁵. Завдяки цьому відповідні частини імперії були конфесійно єдиними. Іншими словами, лютерани, реформати та католики жили на окремих територіях, і це означає, що вони жили поруч один з одним.

Лише після Другої світової війни можна говорити про розвиток їхнього своєрідного екуменічного співіснування. Це пов'язано з тим, що через великі потоки біженців із колишніх німецьких територій на сході країни відбулося нове конфесійне розподілення населення, яке частково визначалося й політиками: біженці-католики поселилися в традиційних євангелічних областях, а члени євангельських громад навпаки. Це привело до того, що відтоді на одній і тій самій території проживають люди різних конфесій. Тим самим вони живуть разом і зустрічаються один з одним у повсякденному житті (школа, робота і т.д.). Думаю, цілком справедливо можна сказати, що «змішані шлюби», або «шлюби, які об'єднують конфесії» (тобто шлюби між католиками і протестантами), які все частіше виникали внаслідок цього, відіграли важливу роль для розвитку міжконфесійних відносин і екуменічного співіснування жителів Німеччини.

2. Ставлення держави до Церков

Окреслений мною історичний розвиток, який призвів до повсякденних контактів Церков, є лише *однією* із загальних гармонійних умов, в яких Церкви несуть

---

⁵ Пізніше ця ситуація змінилася, так що при зміні конфесії сюзерена (що в деяких випадках проходила за політичними або іншими мотивами) більше не було необхідності такої ж зміни конфесії всім населенням.

спільне свідчення в Німеччині. Іншою умовою є позиція держави по відношенню до Церков. Про це я також хотіла би сказати кілька слів.

З 1919 р. Церква й держава в Німеччині існують, головним чином, окремо, як і в більшості інших європейських країн. Однак розділення держави і Церкви в різних країнах організовано по-різному. Якщо, наприклад, у Франції панує їхнє строге розділення за так званою системою лаїцизму, то в Німеччині склалася модель співпраці між Церквою та державою. Вона базується на трьох пунктах: а) свобода віросповідання громадян, б) світоглядний нейтралітет держави, а також в) самовизначення і, відповідно, рівноправність всіх релігійних спільнот⁶.

Коли в 1919 р. була прийнята «Веймарська конституція», тобто коли вперше вводилося розділення Церкви і держави, не передбачалося приймати до уваги історично виникле правове положення Церков. Церквам гарантувався спеціальний організаційно-правовий статус під назвою «суб'єкт публічного права». Цей статус — і до сьогодні! — дає Церквам можливість формувати свої організаційні структури і діяти за принципом публічного права.

До цього відноситься, насамперед, право самоорганізації, право наймати служителів, парафіяльне право (тобто парафіям дозволяється визначати приналежність їхніх членів через місце проживання) і податкове право (тобто право отримувати податки зі всіх своїх членів). Враховуючи однакове відношення до всіх релігійних громад, всі вони можуть при виконанні певних умов отримати даний статус⁷. Більш детальне відношення між державою і Церквами регулюється в договорах. Для Католицької Церкви це так званий конкордат із Ватиканом, для евангелічних Церков діють свої церковні договори.

Найважливішими пунктами цих договорів є:

---

⁶ Конституційне право Німеччини відносно релігії ґрунтується на гарантії релігійної свободи індивідуума (згідно статті 4, частина 1 і 2 Основного закону) та інституцій (згідно статті 140 Основного закону).

⁷ «Їй необхідно мати організаційну структуру з надійними представницькими органами, які будуть сталими незалежно від зміни діючих осіб. Крім цього, необхідно мати достатню фінансову базу (або обґрунтовано пропонувати її у найближчому майбутньому). Гарантію довгострокового існування також можна визначити за тією ознакою, що релігійна громада вже пережила першу зміну поколінь, тобто вже існує мінімум 30 років. Наступним індикатором є інтенсивність практики релігійного життя. Щодо чисельності членів для граничної кількості береться одна тисячна від загальної кількості населення». Див. Hendrik Munsonius, Beziehungen zwischen Kirche und Staat in Deutschland und in der Perspektive der Errichtung eines neuen Europas, <http://webdoc.sub.gwdg.de/pub/mon/goepr/2012-3-munsonius.pdf>.

а) Самовизначення Церков, які можуть самоорганізовуватися, а також мати власне трудове право, яке відрізняється від державного; наприклад, в цьому праві є норма прийняття на роботу лише членів визначеної церковної громади або ж право Католицької Церкви не приймати жінок на священниче служіння.

б) Викладання релігії: надання релігійної освіти в Німеччині належить до повноважень держави, тобто в державних школах має бути можливість для викладання релігії. Тому уроки релігії (згідно ст. 7 абз. 2 Основного закону) є обов'язковим предметом у державних школах багатьох федеральних земель⁸. Однак це не є привілеєм Церков, оскільки релігійна освіта в школах відповідає державному праву і контролюється з боку держави. Держава, як і у випадку інших предметів, повинна готувати вчителів та нести необхідні витрати. Але за змістовне наповнення таких уроків відповідають Церкви та релігійні громади. Це означає, що кандидат на посаду викладача релігії зазвичай зобов'язаний отримати згоду своєї Церкви. Церкви визначають змістовне наповнення уроків релігії, а в сфері вищої освіти тих, хто може бути професором теології в державних університетах.

в) Церковні податки. Церковний податок збирається через державні фінансові установи. Держава отримує за це від Церков адміністративні збори.

г) Капелани в армії. Душпастирство в німецькій армії, як форма опіки людьми в особливих ситуаціях, має давню традицію. У 1957 р. між федеральним урядом і Євангелічною Церквою Німеччини був підписаний «Договір про військове капеланство». На відміну від інших країн військові капелани в Німеччині мають статус цивільних осіб, не підпорядковуються наказам бундесверу й не зобов'язані отримувати базову воєнну освіту. Витрати на душпастирство в бундесвері бере на себе переважно держава.

Таким чином, в цій моделі держава і Церква є по відношенню один до одного самостійними суб'єктами з власною організаційною структурою. Однак організаційне розділення не виключає співпрацю між державою і Церквою. Навпаки, воно є необхідним, якщо окрема життєва ситуація стосується як державних, так і церковних компетенцій. Так, в державних інституціях завжди необхідна присутність релігійних

---

⁸ Виключенням є лише федеральні землі Бремена й Берліна, в яких це питання регулюється дещо інакше.

громад і світоглядних спільнот у тих випадках, коли йдеться про питання релігії та світогляду. У таких випадках держава не може діяти цілком самостійно. Тому що внаслідок світоглядної нейтральності держави їй забороняється ідентифікувати себе з окремою релігією або світоглядом, тим паче сприяти формуванню державної релігії або державного світогляду. Не держава, а релігійні та світоглядні громади та їхні члени мають право давати оцінку релігійним і світоглядним питанням⁹.

Тому Церкви беруть активну участь в суспільному житті й демонструють свою позицію з актуальних питань, наприклад, у складі комісії з етики або в раді стосовно питань теле- та радіомовлення в суспільних телерадіокомпаніях. Також їхню думку приймають до уваги члени комісії Бундестагу. Ця діяльність не обмежується лише висловленням їхньої думки, але й розповсюджується на проведення активного дияконського служіння, тобто насамперед на окормлення дитячих садочків та лікарень. Тут у Німеччині діє так званий принцип субсидіарності, згідно якого держава втручається лише в тому випадку, коли виконання поставлених завдань самостійними недержавними організаціями є неможливим. Зважаючи на те, що у цих випадках йдеться про державні завдання, Церква та її дияконські структури мають право на підтримку і відшкодування витрат з боку держави. Це означає, що якщо, наприклад, в якомусь населеному пункті Церква несе відповідальність за утримання дитячого садочка, то держава не буде організовувати там само інший дитячий садочок, а буде надавати підтримку існуючому¹⁰.

Це те, що стосується основних загальних рамкових умов, у яких Церкви здійснюють або можуть здійснювати свою діяльність в суспільному житті Німеччини.

3. Спільні структури

Те, що я розповіла вище, стосувалося всіх Церков як окремих інституцій. Тобто йшлося про можливості, які може мати кожна Церква як окрема інституція в її діяльності у німецькому суспільстві. Однак в епоху зростаючої взаємозалежності все важливішим стає при наявності спільних цілей та інтересів говорити і діяти разом. До

---

⁹ Пор. <http://webdoc.sub.gwdg.de/pub/mon/goepr/2012-3-munsonius.pdf>.

¹⁰ Пор. <https://www.ekd.de/Aktuelle-Themen-zwischen-Staat-und-Kirche-11137.htm>.

цього додалося усвідомлення Церквами після початку ХХ ст. того, що християнське свідчення викликає довіру, якщо християни говорять суголосно, тобто виступають спільно та наскільки це можливо виголошують єдину позицію. У зв'язку з цим утворилися наступні екуменічні структури.

А) З одного боку, існує тісна співпраця та регулярні зустрічі між Євангелічною Церквою Німеччини¹¹ та Німецькою єпископською конференцією Римо-Католицької Церкви. Тут насамперед обмінюються думками з приводу актуальних питань життя суспільства та планують спільні проекти. Наприклад, існує ціла низка спільних заяв щодо суспільних питань. Німецькою мовою ці тексти можна завантажити за адресою <https://www.ekd.de/gemeinsame-texte-EKD-DBK-23016.htm>.

Перший текст, завантажений на цю платформу, був написаний ще в 1985 р. та називається «Приймаючи відповідальність за творіння». На початку цього документу аналізується криза у сфері навколишнього середовища та помилковий розвиток прийнятих до того часу рішень. Питання екології пояснюється як етичний виклик, і від обох Церков пропонується спільне християнське свідчення про творіння, спасіння та про дотримання миру на підставі нового мислення та дії. Наприклад, висловлюється необхідність переосмислити стиль життя, у якому є певні заборони, а також стиль економіки, більш бережливий до навколишнього середовища.

Відомим у цій серії спільних текстів став, наприклад, текст «Бог — друг життя. Виклики та завдання у справі захисту життя» 1989 р., а також текст «За майбутнє солідарності та справедливості». В цих документах детально аналізується те, як дві Церкви, які мають, наприклад, суттєво різні думки про початки життя, можуть значно просунутись до наближення формування спільних позицій. Наприклад, вони спільно заявляють, що «Згідно волі Божій, не можна допустити переривання вагітності»¹². Також вони солідарні в необхідності надати консультування жінкам, яких спіткала ця проблема. Крім цього, даний документ пропонує вживати заходи у соціальній політиці в питаннях сім'ї та жінок.

---

¹¹ Євангелічна Церква Німеччини (ЄЦН) — це об'єднання всіх євангелічних територіальних Церков Німеччини. Ці територіальні Церкви самостійні у внутрішньому управлінні та в їхніх відношеннях до відповідної федеральної землі, на території якої вони знаходяться. Однак вони передали ЄЦН відношення до держави на рівні федерації та міжцерковні відношення на міжнародному рівні.

¹² https://www.ekd.de/gottistfreund_1989_freund6_2.html.

Ще один важливий спільний документ стосовно соціально-економічного положення Німеччини був опублікований у 1997 р. з назвою «За майбутнє солідарності та справедливості». У 2017 р. до нього був доданий документ про соціально-економічні питання під назвою «Спільна відповідальність за справедливе суспільство».

З-поміж останніх публікацій я б згадала «Інструкції та формуляр» про християнську опіку пацієнтів. Ця нова редакція 2018 року була розроблена не тільки в співпраці Євангелічної Церкви Німеччини та Німецької конференції єпископів, але й за участю Робочої групи християнських Церков Німеччини (АСК). У цьому документі йдеться про профілактичну допомогу людям у контексті старіння. Це стосується насамперед того, що необхідно робити в ситуаціях, коли людина більше не здатна самотійно вирішити, які медичні процедури повинні над нею проводитися, а які ні. Наприклад, людина може розпорядитися — і для цього існує спеціальний формуляр — що в окремих випадках не будуть вжиті заходи для продовження життя або ж, хто саме повинен надати їй супровідну допомогу.

Б) На цьому місці я хочу пояснити значення ще однієї важливої організації для спільного свідчення Церков у Німеччині — це «Робоча група християнських Церков» (АСК). Вона була заснована в 1948 р. євангелічними земельними Церквами та деякими вільними Церквами. Її заснування було пов'язаним зі створенням Всесвітньої ради Церков та було задуманим як «Національна рада Церков», за назвою подібних спілок в інших країнах. Основною причиною її створення був пошук єдності. У 1974 р. членами Робочої групи християнських Церков стали Католицька Церква та Грецька Православна митрополія Німеччини. На сьогоднішній день у роботі групи беруть участь 17 Церков-членів і 6 запрошених учасників. Таким чином, тут ідеться про організацію, яка дає можливість всім Церквам Німеччини впливати на громадське життя.

Доречно буде назвати важливі проекти, розроблені в даних рамках:

- Тиждень молитов за єдність християн, який щорічно координується АСК, зокрема вони публікують тексти богослужіння та молитов, а також організують спільні екуменічні богослужіння на федеральному рівні.

- День творіння. Щорічно з 2010 року АСК організує єкуменічні богослужіння на федеральному рівні, приурочені дню творіння. Їхній початок поклали Православні Церкви — члени Всесвітньої ради Церков.
- Паломницький шлях справедливості та миру. АСК перейняла цю ідею у Всесвітньої ради Церков і організує разом із ним різні заходи.
- Визнання хрещення. В 2007 р. було досягнуто письмове визнання хрещення між більшою частиною Церков-членів АСК. Це стало результатом достатньо тривалої роботи, ініційованої з боку АСК. Текст був підписаний в рамках святкового богослужіння. Хоча цей текст не підписали баптисти і меноніти, потрібно зауважити, що підписи під ним поставили представники Католицької і євангельських Церков, православних Церков візантійської традиції та деякі орієнтальні Церкви.
- Турбота про пацієнтів. Текст про профілактичну допомогу пацієнтам я вже згадувала.
- Питання міжрелігійного діалогу. Крім названого час від часу АСК піднімає питання міжрелігійного співіснування в Німеччині. Наприклад, існує проект «Чи знаєш ти, хто я?», який підтримується АСК разом із двома світовими релігіями — ісламом та іудаїзмом.
- Часто деякі суспільні питання розглядаються АСК на разових заходах.

4. Висновки

Тепер я хотіла б тезово представити висновки з викладеного вище матеріалу:

- Спільне свідчення Церков у Німеччині ґрунтується на загальних умовах, що склалися історично та встановлені державою.
- Співпраця Церков має як практичні, так і богословські підґрунтя.
- Спільне свідчення проходить на декількох рівнях: національному, регіональному та місцевому.
- Спільне свідчення проводиться головним чином на основі двосторонньої співпраці між Євангелічною та Католицькою Церквами; однак все більше заходів

відбувається і на багатосторонньому рівні Робочої групи християнських Церков (АСК).

- Спільне свідчення передбачає як формування спільної позиції, так і спільну практичну діяльність. Водночас на передньому плані знаходяться такі питання, як захист навколишнього середовища, соціальні питання, проблеми міграції/біженців, питання на межі життя та смерті.

Тут, звісно, необхідно поставити питання, наскільки «ефективною» (якщо припустимо так виражатися) є спільна діяльність Церков. В межах цієї доповіді я не можу зробити глибокий аналіз цього питання, але загалом Церкви як і раніше мають достатньо сильний вплив на німецьке суспільство. Насамперед це стосується двох великих Церков Німеччини і, відповідно, їхньої спільної діяльності.

Наскільки обидві Церкви інколи розглядаються як єдине ціле, показує, наприклад, той факт, що часто після скандалу в одній із Церков люди відмовляються від членства і в іншій Церкві. Однак з богословської точки зору було б бажаним, щоб робота на рівні АСК, тобто на багатосторонньому рівні, посилювала своє значення. Але це залежить від того, скільки зусиль та коштів готові надати Церкви-члени АСК для подібної співпраці.

Однозначно, ще багато необхідно зробити для практичної реалізації четвертого зобов'язання Екуменічної хартії — ця хартія була прийнята на загальноєвропейському рівні в 2001 р. Конференцією європейських Церков (КЄЦ) і Радою європейських єпископських конференцій. Я маю на увазі наступні слова: «Ми зобов'язуємося діяти разом на всіх рівнях релігійного життя, де для цього існують необхідні передумови і якщо цьому не суперечать принципи віри або більша доцільність»¹³. Це зобов'язання я хотіла б підкреслити в кінці моєї доповіді як привід для наступних роздумів про спільні дії й тим самим про спільне свідчення Церков.

---

¹³ Leitlinien für die wachsende Zusammenarbeit unter den Kirchen in Europa, 2001, KEK und Rat der Europäischen Bischofskonferenz, https://www.oekumene-ack.de/fileadmin/user_upload/Charta_Oecumenica/Charta_Oecumenica.pdf.